

Wanneer leid je een goed leven

NRC Handelsblad, 14-02-2001

Reinjan Mulder

"Niet de glans, maar het poetskatoen. Niet het toneelstuk, maar de verklede mensen. Niet wat het voorstelde, maar hoe het werd gemaakt". Zo beschrijft Nicolette Smabers in haar tweede boek *Portret van mijn engel* het regelmatig terugkerende gevoel van een klein meisje dat in de jaren vijftig op groeit in een Schevenings gezin. In acht korte verhalen die samen het eerste deel van de nieuwe bundelvormen, probeert ze er op alle mogelijke manieren achter te komen hoe de wereld in elkaar zit. Hoe werkt alles? Wat is echt en waar wordt alleen maar wat uitgebeeld? Het trauma van "Een Zwarte Piet met borsten en de stem van mijn oudste zus". Twee systemen blijken in deze wereld in ieder geval een overheersende rol te spelen. Het eerste systeem is de familie. Een onduidelijk afgebakend conglomeraat van ouders, grootouders, peetoom en peettante, het oudere zusje, een dienstmeisje, en verder iedereen die alleen nog maar van foto's bekend is. Zij spelen zo goed mogelijk de rol die in de familie is voor geschreven. Ze geven cadeautjes en tonen hun wijs gezag, zonder dat de vaak diepe tragiek achter hun gedrag duidelijk wordt. Het tweede belangrijke systeem van betekenissen wordt gevormd door de katholieke godsdienst. Dit systeem nestelt, in tegenstelling tot het eerste, voornamelijk buiten het huis. Het gaat uit van moeilijk te bevatten begrippen zoals zonde en schuld, het kent beschermengelen en het wordt verbreid op school, tijdens de godsdienstles en bij de voorbereidingen voor de eerste communie. Botsing De inwijding in de beide systemen brengt vele vragen met zich mee. Soms komen ze met elkaar in botsing. Wanneer leid je een goed leven? Wat gebeurt er als je dood gaat? Geen katholicisme zo mooi als het katholicisme van een zesjarige. De strijd met de taal die in beide systemen heerst, levert wel de grootste problemen op. Wat betekenen de woorden die, dag in dag uit, aan het vocabulair worden toegevoegd? De ik-persoon weet er nauwelijks antwoord op. Utdrukkingen worden ten einde raad teruggebracht tot hun letterlijke betekenis. Vreemde begrippen worden verbonden met wat er nog het meest op lijkt. En dogma's van de kerk krijgen een vertaling die in de oren van ouderen misschien wat merkwaardig klinkt, maar eigenlijk: niet veel merkwaardiger dan hun oorspronkelijke versie: Waarom kunnen wij God niet zien? Wij kunnen God niet zien want Hij heeft geen licht aan ("lichaam") en is zuiver geest. Opmerkelijk in ontwikkeling van de jeugdige hoofdpersoon is dat zo iets als "de werkelijkheid" geen moment dichterbij lijkt te komen. Hoogstens wordt de ene

schijnwerkelijkheid vervangen door een andere. Op het toneel worden de decors voortdurend verwisseld, maar het blijven wel decors (en ze worden er niet mooier op). Waanvoorstellingen worden afgedankt omdat ze strijdig zijn met wat de eigen ervaring leert, maar er komen tegelijk weer nieuwe fantasieën bij. De kinderlijke sprookjeswereld is nog niet verdwenen of er komt een religieuze wereld van begrippen en ideeën voor in de plaats die zo mogelijk nog meer gekunsteld is. Vervolgens maakt de heroïsche voorstellingswereld van het katholicisme weer plaats voor de rationele wereld, die echter ook al weer behoorlijk vreemd klinkt. Geleidelijk leert de hoofdpersoon de woorden uit de volwassenen taal, met dovemansoren, watermerken, levende lijken en horizonten, maar beter wordt het leven er niet op -"De Rus at kindertjes, zoals de reus Klein Duimpje wilde eten, met kleren en al." De eerste helft van Portret van mijn engel doet sterk denken aan het boek waarmee Nicolette Smabers vier jaar geleden tamelijk succesvol debuteerde: de roman De Franse tuin (nu verkrijgbaar als Salamander-pocket). In beide gevallen wordt, subtiel en uitgebalanceerd, de geestelijke ontwikkeling van een klein katholiek meisje beschreven door middel van een grote hoeveelheid korte, kunstig over elkaar heenschuivende scènes en herinneringen. Het nu verschenen boek verschilt echter toch vrij sterk van het vorige, doordat op het eerste gedeelte nog een tweede deel volgt waarin geheel andere personen aan het woord komen. Hoewel, andere... zo geheel anders zijn de ik-figuren uit het tweede deel eigenlijk ook weer niet. Het is eerder zo dat Nicolette Smabers nu in het tweede deel van haar bundel een verwant gevoel van afzijdigheid illustreert aan de hand van personages die vooral ouder zijn. Na de verhalen over een kindertijd die samen de cyclus "Portret van mijn engel" vormen, komen, als een logisch vervolg, vier losse verhalen over volwassenen, die eveneens zonder al te veel succes proberen greep te krijgen op hun leven. Het perspectief is in dit gedeelte aanzienlijk minder opwekkend geworden. Geen onafzienbare tot de horizon reikende fantasieën meer die door middel van bezwingen in rustiger stromen gebracht moeten worden, maar rustige, bijna saaie levens, waarin de avontuurlijkheid zich voornamelijk in het innerlijk bevindt. Uiterlijk vrijwel onbewogen,- maar onderhuids volweezin tegen de banale werkelijkheid. Zo maken we kennis met een lerares die zich in de klas staande houdt door middel van vage lessen over geest en materie waar ze zelf al geen geloof aan hecht. Plichtmatige bespiegelingen waaraan elke overtuiging ontbreekt. Of met een in zichzelf gekeerde vrouw die in een restaurant vergeefs probeert de aandacht te trekken. Of een werkloze wier grootste afleiding bestaat uit het beschrijven van haar saaie leven aan een enquêtrice van een onderzoeksinstituut: "Kunt u mij uw dagindeling schetsen?" Inderdaad. Geen revolutionair elan, geen wilde visioenen, en volgens sommige schrijvers en critici uit de school van de Nieuwe Flinkheid misschien wel

weer academisch geneuzel "zonder kloten". Maar onmiskenbaar een indringend geluid, dit Portret van mijn engel, dat eerder aanleiding geeft om even stil te worden en te luisteren. Alsof dat niets is.